

УДК 371.134

Ван ЯЮЄЦИ

*аспірант Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
e-mail: asc2000@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ ВИКОНАВСЬКОГО РЕПЕРТУАРУ

У статті висвітлюються проблеми становлення поліхудожнього світогляду вчителя музики в умовах фортепіанного навчання. Обґрунтовується доцільність формування поліхудожніх світоглядних уявлень студентів у процесі роботи над музичними творами. Навчально-виконавський репертуар розглядається як основа для вивчення світоглядних позицій видатних композиторів. Важливим критерієм вибору репертуару визначено високохудожність та гуманістичну спрямованість творів. Крізь призму світоглядних засад проаналізовано творчість композиторів, які уособлюють характерні риси відповідних епох. Наголошується на соціально-історичній детермінованості мистецьких явищ, необхідності забезпечення культурно-художнього контексту при роботі над виконавським репертуаром.

Ключові слова: *поліхудожній світогляд, навчально-виконавський репертуар, проблеми формування, вчитель музики, виховання, творчість видатних композиторів, фортепіанне навчання.*

Виступаючи невід'ємною складовою культурного розвитку людства, музика завжди є відображенням духовного буття. Мислителі, філософи, вчені, прагнучи осягнути своєрідну природу музичного мистецтва, намагалися винайти різні засади його функціонування: раціональні (Піфагор), морально-етичні (Платон), естетичні (Аполлон). Втільюючи емоційний досвід людства, музика викликає розмаїття почуттів, сповнює моральних сил, виховує витонченість та чутливість, збагачує інтелект і уяву. Здійснюючи такий різнобічний вплив на свідомість особистості, музика виступає потужним засобом формування світовідчуття та світогляду людини.

Пріоритетами розвитку сучасного суспільства визнано виховання творчо активного покоління, здатного до саморозвитку та самореалізації. В галузі професійної музичної освіти визначальним у цьому процесі виступає цілеспрямоване формування поліхудожнього світогляду майбутніх фахівців.

Стимулюючи становлення художньої свідомості, цілісне осмислення мистецьких вражень, поліхудожній світогляд створює установку на духовний контекст, сприяє усвідомленню художнього образу як частини цілого.

Віддзеркалюючи дійсність в художніх образах, музика потребує розуміння світоглядних засад відповідних культурно-історичних періодів. В системі інструментально-виконавської підготовки вчителя музики набуття досвіду подібного розуміння забезпечує навчально-виконавський репертуар.

Перебуваючи в колі наукових інтересів вчених, феномен світогляду різнобічно висвітлений з філософських (Ю. Афанасьєв, М. Бердяєв, І. Кант, О. Лосєв) та психологічних (Л. Виготський, Г. Костюк, В. Петрушин, С. Рубінштейн) позицій; багатоаспектно світогляд представлено в працях фундаторів педагогічної науки (А. Дістервег, Я. Коменський, Г. Сковорода, Ж. Ж. Русо, К. Ушинський) та роботах сучасних вчених-музикантів (К. Васильковська, О. Гайдамака, Т. Дорошенко, Л. Масол, Г. Падалка, Л. Паньків, Ж. Сироткіна, О. Рудницька, О. Щербініна, Б. Юсов).

Незважаючи на існуючий ґрунтовний науковий доробок, актуальним залишається пошук ефективних шляхів формування поліхудожнього світогляду вчителя музики в умовах фортепіанного навчання.

Мета статті полягає в обґрунтуванні виховного впливу навчально-виконавського

репертуару на формування поліхудожнього світогляду майбутнього вчителя музики.

До завдань дослідження входить висвітлення значимості репертуару для художнього розвитку музиканта, визначення критеріїв відбору навчально-виконавського репертуару, аналіз світоглядних засад видатних композиторів різних епох.

Впродовж тисячоліть людство виробило певні форми збереження та передачі духовного досвіду. За допомогою синтетичних художніх образів, що втілюють ідеали та соціокультурні цінності людини, музика відтворює процеси пізнання, переживання й ставлення до світових явищ. Зумовлені культурно-суспільними чинниками, світоглядні позиції композиторів різних епох безпосередньо відображаються в змісті музичних творів.

Психологами доведено, що діяльність, яка поєднує інтелектуальні процеси з практичним відтворенням навчального матеріалу, стимулює засвоєння нових знань і виступає ефективним розвиваючим засобом. У цьому відношенні фортепіанна підготовка володіє потужним потенціалом, створюючи найсприятливіші умови для становлення художньої свідомості особистості, розвитку художнього кругозору музиканта, формування його поліхудожнього світогляду. Відбуваючись у процесі вивчення конкретних музичних творів, становлення поліхудожнього світогляду музиканта потребує відповідних підходів щодо вибору виконавського репертуару.

Проблемі формування виконавського репертуару надавалось важливе значення багатьма видатними музикантами-педагогами. Підкреслюючи значимість вивчення творів всіх видатних композиторів, пропонуючи «кожній епосі віддати по заслугах», Р. Шуман наголошував, що усвідомлення художньо-естетичного, морального та духовного потенціалу музичних творів, гармонічне формування інтелектуального, духовного та емоційного світу особистості потребує «любити не одного митця», знайомитися з найкращими творами видатних композиторів [8].

Відбір високохудожніх творів гуманістичної спрямованості залишається одним з найважливіших критеріїв відбору навчально-виконавського репертуару і для сучасної му-

зичної педагогіки. Наголошується, що «до навчальних програм треба включати тільки високохудожні, сповнені глибокого змісту твори, художні образи, що відтворюють людські переживання, оспівують красу навколишнього світу, людського буття, прославляють життя як найвищу цінність» [5, 124].

Важливо зазначити, що успішність формування поліхудожнього світогляду значною мірою зумовлюється спрямуванням цього процесу на становлення національної свідомості майбутнього вчителя музики. Виховання особистості музикою, звеличення мистецтвом духовного життя є найбільш характерним для українського народу, оскільки музикальність є невід'ємною складовою ментальності українців. Загальні тенденції розвитку українського мистецтва визначили виняткову роль в ньому сучасної фортепіанної музики, що «несе на собі печатку історичної долі та етнічного характеру свого народу; наслідуючи традиціям вітчизняної фортепіанної школи, сучасні композитори втілюють розмаїття образів національного буття українського народу, збагачують музичну мову, урізноманітнюють композиторську техніку, та найголовнішим сьогодні є сформованість національної свідомості сучасних українських композиторів» [9, 180].

Вважаючи музику «комплексним подразником» (Б. Теплов), вчені підкреслюють, що музичне світовідчуття є результатом та водночас показником певної культури. Особливо наголошується на значенні розгорнутих емоційно-чуттєвих станів-переживань, що «охоплюють» особистість у всій її цілісності, акцентується на катарсичній силі впливу подібних емоцій, на причетності естетичних емоцій до особистісно-творчих актів світоглядної рефлексії [4, 65].

В системі фортепіанного навчання своєрідним індикатором здатності до «особистісно-творчих актів світоглядної рефлексії», сформованості музичної культури та поліхудожнього світогляду музиканта є виконання творів Й. С. Баха. Аналізуючи світоглядні засади бахівського мистецтва, музикознавці відносять композитора до об'єктивних художників, підкреслюючи, що всі художні пошуки й прагнення попередніх поколінь

відбилися в ньому. «Хто вивчить цей час та дізнається, до чого він веде – для того він стане історією розвитку досконалого духу, яким він був, перш ніж реалізував себе в окремії особистості – в композиторі на ім'я Бах» [7, 7]. Відкриваючи неосяжні глибини буття, знань і почуттів, музика Баха сповнена релігійним змістом. Поширеною є думка про те, що музика Й. С. Баха глибше розкриває таємницю існування Бога, ніж всі служителі церкви разом. «В творчості Баха шлях віри відбився з цілковито немислимою гостротою... Тільки в нього є це безпосереднє спілкування Людини з Богом» [3].

Світогляд композитора зумовлює музично-естетичні норми його мислення, основою якого виступає лінійно-поліфонічний склад письма. Важливим аспектом пізнання смислу бахівських творів є розуміння смислу стійких мелодійних інтонаційних зворотів, які виражають емоції та ідеї композитора, утворюючи основу його музичної мови. Саме вони стали визначальним для цілісного досягнення музичного мистецтва бахівської доби.

Складаючи невід'ємну і вагому частину світової культурної спадщини, виступаючи обов'язковим компонентом концертного та навчально-педагогічного репертуару, музика Й. С. Баха спрямована в майбутнє музичного мистецтва. За словами Г. Ковтуна, звернення до неї завжди викликає цілковито особливе світовідчуття – «занурюючись в органну музику токат, прелюдій, фуг, ніби розкриваєш душу перед світом, стаєш чистіше, зливаєшся з космосом» [6].

Понад двох століть привертають увагу музикантів-виконавців, педагогів, дослідників, пересічних слухачів твори В. А. Моцарта. Вирізняючись життєвою правдивістю, оптимізмом, високим гуманізмом, музика композитора сприймається як «втілений смисл буття», «крізь Моцарта люди дивляться на світ» [2, 149]. Унікальність художнього мислення В. А. Моцарта безпосередньо витікає з особливостей світосприйняття, сутність якого виражається в підвищеному інтересі до дійсності людського буття, реальної живої людини, розумінні духовної сутності людини як єдності різноманітних, суперечливих, мінливих почуттів. Дослідники підкреслюють

відсутність у Моцарта прагнення формувати свій світогляд на філософському підґрунті, наголошуючи, що центром моцартівського світу завжди залишалась людина.

Сьогодні твори Моцарта входять як до репертуару учнів музичних освітніх закладів, так і до програм концертуючих піаністів. Привертаючи увагу людей різного віку та національності, будучи сучасним композитором для багатьох поколінь, В. А. Моцарт давно став символом геніальності та високої моральності, а його музика назавжди залишиться зразком втілення найкращих людських почуттів.

Яскравим взірцем зумовленості змісту музики світоглядною позицією художника є творчість Л. Бетховена. Світогляд композитора формувався під впливом Просвітництва і волелюбних ідеалів Французької революції, прогресивних ідей німецької філософії, літератури, поезії та театру. У творчості композитора закарбувалось велике пробудження народів, героїка і драматизм революційної епохи. Дослідники наголошують, що геніальний музикант, сучасник революції народився в епоху, яка точно відповідає його таланту, його титанічній натурі. Відомі слова композитора про те, що «музика повинна викрисати вогонь з людських сердець» з усією повнотою відображають життєве й творче кредо Л. Бетховена.

Світогляд Бетховена зазнав впливу таких видатних письменників-філософів як У. Шекспір, О. Хайям, а бетховенська естетика ґрунтується на відчутті гармонії з миром, зв'язку з людством та світом у цілому; творчість композитора пронизано силою, вірою та радістю життя.

Загальновизнаною є думка про те, що одним з найулюбленіших композиторів, твори якого посідають чільне місце у фортепіанному репертуарі, є Ф. Шопен. Властива романтизму індивідуалізація образів, увага до почуттєвого світу з усією повнотою втілена в творах композитора. Будучи яскравим представником романтичного мистецтва, що розвивалось на підґрунті нової світоглядної системи, Шопен відтворює різноманітну гаму людських почуттів – від інтимних переживань до почуттів цілої нації. Вирізняючись

багатством та розмаїттям образів, твори композитора відображають глибоко романтичне відчуття світу і ностальгічні почуття до Польщі. Основою світосприйняття романтиків стає пошук втраченої гармонії, ідеального буття окремої людини. Важливе значення мала боротьба митців за свободу особистості, ствердження самостійної цінності людини та її духовного світу. У ХХІ столітті музика Ф. Шопена як ніколи актуальна, вона дає те, чого не вистачає у сучасній повсякденності – щирості, безпосередності, природності у вираженні почуттів та емоцій.

Глобальні зміни в історії суспільства зумовлюють нові світовідчуття, інше сприйняття дійсності, зміни світоглядних позицій митців. Імпресіонізм, як «останній універсально значущий європейський стиль» (А. Хаузер), представляє завершальний етап цілої епохи, а спадщина К. Дебюсі висвітлює найцікавіші грані цього стилю. Філософія пантеїзму, відтворившись в мистецтві імпресіонізму, визначила одухотворення природи, потяг до пізнання таємничих сил природних явищ. Стверджуючи, що музика є найближчою до природи, К. Дебюсі прагнув у своїх творах відтворити витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів та переживань. Композитор стверджував, що навколишній світ, справляючи незабутні враження, зумовлює мимовільне виникнення різноманітних вражень та спогадів, які втілюються мовою музики. На думку дослідників, К. Дебюсі можна вважати справжнім духовним спадкоємцем великого Ф. Шопена. Вчені-музиканти зазначають, що спорідненість К. Дебюсі та Ф. Шопена в композиторській творчості та виконавському стилі є унікальним явищем в історії музичного мистецтва.

Наведений загальний аналіз творчості видатних митців крізь призму їх світоглядних позицій демонструє підходи до цілісного

осмислення музичних явищ, націлює на вибір відповідних критеріїв компонування навчально-виконавського репертуару, доводить можливість цілеспрямованого формування поліхудожнього світогляду вчителя у процесі вивчення спадщини геніальних музикантів.

Вживаючи термін «поліхудожній» здебільшого для характеристики образу світу, відображеного сукупністю видів мистецтв, вчені вказують на соціально-історичну детермінованість мистецьких явищ. З огляду на це, робота над творами навчально-виконавського репертуару, що складає основу фортепіанної підготовки вчителя, зумовлює можливість і потребу зануритися в культурно-художній контекст відповідної епохи, пізнати особливості світобачення митців, які стали символом свого часу, творчість яких виступає вагомим чинником становлення світогляду сучасного музиканта, педагога. Репертуар, що ґрунтується на творах таких композиторів, в процесі фортепіанного навчання виконує функції генератора, здатного зробити виконавця дотичним до піднесених ідей високого мистецтва, відкрити поліхудожню панораму різноманітних світоглядів.

Практична значущість досліджуваної проблеми потребує її подальшого вивчення. Окремим напрямком досліджуваної проблеми має стати вивчення світоглядних засад в творчості китайських композиторів, що кардинально відрізняються особливостями світосприйняття від європейських митців. Також, з огляду на те, що творча діяльність піаніста охоплює значний за обсягом і різноманітністю виконавський репертуар, необхідним є забезпечення студентів відповідними мистецькими знаннями. Опанування цими знаннями потребує розробки ефективних методів та продуктивних форм навчання, впровадження їх в процес фортепіанної підготовки.

Список використаних джерел

1. Гаккель Л. Е. Исполнителю. Педагогу. Слушателю. Статьи, рецензии / Леонид Евгеньевич Гаккель. — Ленинград: Сов. композитор, 1988. — 168 с.
2. Диалектика по Баху / Интервью с пианистом Константином Лифшицем [Електронний ресурс]. — 2005. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravoslavie.ru/guest/050622124220.htm>.
3. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посібн. / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. — Київ: Знання України, 2004. — 264 с.

4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. — Київ: Освіта України, 2008. — 274 с.
5. «Хореографические прелюдии» под музыку Баха [Електронний ресурс]. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: https://tvkultura.ru/article/show/article_id/23086.
6. Швейцер А. Йоган Себастьян Бах / Пер. с нем. Я.С. Друскина / Альберт Швейцер. — Москва: Музыка, 1965. — 728 с.
7. Шуман Р. Жизненные правила для музыкантов / Роберт Шуман // Альбом для юношества / Роберт Шуман. — Москва: Музыка, 1972. — С. 5–7.
8. Щербініна О. М. Виховний потенціал української фортепіанної музики / Ольга Миколаївна Щербініна // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали та тези Міжнародної конференції молодих учених та студентів (16-17 лютого 2015 року). — Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2015. — С. 179–181.

References

1. Gakkel' L. E. Ispolnityu. Pedagogu. Slushatelyu. Stat'i, recenzii / Leonid Evgen'evich Gakkel'. — Leningrad: Sov. kompozitor, 1988. — 168 s.
2. Dialektika po Bahu / Interv'y'u s pianistom Konstantinom Lifshicem [Elektronnij resurs]. — 2005. — Rezhim dostupu do resursu: <http://www.pravoslavie.ru/guest/050622124220.htm>.
3. Oleksiuk O. M. Pedagogika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva: Navch. posibn. / O. M. Oleksiuk, M. M. Tkach. — Kyiv: Znannia Ukrainy, 2004. — 264 s.
4. Padalka H. M. Pedagogika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) / Halyna Mykytivna Padalka. — Kyiv: Osvita Ukrainy, 2008. — 274 s.
5. «Хореографические прелюдии» под музыку Баха [Elektronnij resurs]. — 2010. — Rezhim dostupu do resursu: https://tvkultura.ru/article/show/article_id/23086.
6. SHvejcer A. Jogan Sebast'yan Bah / Per. s nem. YA.S. Druskina / Al'bert SHvejcer. — Moskva: Muzyka, 1965. — 728 s.
7. SHuman R. ZHiznennye pravila dlya muzykantov / Robert SHuman // Al'bom dlya yunoshstva / Robert SHuman. — Moskva: Muzyka, 1972. — S. 5–7.
8. Shcherbinina O. M. Vykhovnyi potentsial ukrainskoi fortepiannoi muzyky / Olha Mykolaivna Shcherbinina // Muzychna ta khoreografichna osvita v konteksti kulturnoho rozvytku suspilstva. Materialy ta tezy Mizhnarodnoi konferentsii molo-dykh uchenykh ta studentiv (16-17 liutoho 2015 roku). — Odesa: Pivdenoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi uni-versytet imeni K. D. Ushynskoho, 2015. — S. 179–181.

Ван Яюєци Формирование полихудожственного мировоззрения учителя музыки средствами исполнительского репертуара

В статье освещаются проблемы становления полихудожственного мировоззрения учителя музыки в условиях фортепианного обучения. Обосновывается целесообразность формирования полихудожственных мировоззренческих представлений студентов в процессе работы над музыкальными произведениями. Учебно-исполнительский репертуар рассматривается как основа для изучения мировоззренческих позиций выдающихся композиторов. Важным критерием выбора репертуара определено высокохудожественность и гуманистическую направленность произведений. Через призму мировоззренческих основ проанализировано творчество композиторов, которые воплощают характерные черты определённых эпох. Акцентируется социально-историческая детерминированность художественных явлений, необходимость обеспечения культурно-художественного контекста при работе над исполнительским репертуаром.

Ключевые слова: полихудожственное мировоззрение, учебно-исполнительский репертуар, проблемы формирования, учитель музыки, воспитание, творчество выдающихся композиторов, фортепианное обучение.

Van Yaiuietsy. Formation of the polyart worldview of the music teacher by means of performing repertoire

The article deals with the problems of a polyart worldview formation of a music teacher in conditions of piano training. The significance of music in the spiritual existence of society and the powerful influence of musical art on the formation of a person's outlook are revealed. The purposeful formation of the polyart worldview of the music teacher is considered determinative for the creative development and self-realization of the future specialist.

The advisability of formation of polyart outlook ideas of future teachers in the process of musical works learning is grounded. The educational repertoire is considered as the basis for the study of the outlook of outstanding composers. The importance of diverse and high-quality educational material is emphasized. An important criterion for choosing a repertoire is high-art and humanistic orientation of educational works.

The creativity of outstanding composers, which embody the characteristic features of the respective epochs, is analyzed through the prism of worldview principles. It is noted that global changes in the history of society predetermine a new attitude of life, another perception of reality, change the outlook of artists.

This analysis reveals the special qualities of composers world perception in different historical periods, highlights their differences and reveals the dependence of music content via the artist's worldview position. An understanding of the socio-historical determinism of artistic phenomena and the provision of an appropriate cultural and artistic context when working on a variety of educational and performing repertoire is considered as a factor in the effective formation of a polyart worldview of a music teacher.

Key words: polyart worldview, educational repertoire, problems of forming, music teacher, upbringing, creativity of outstanding composers, piano training.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2017